

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
PRZY KOŚCIELE POD WEZWANIEM
ŚW. JÓZEFA W MARKUSZOWIE**

Opracowanie:

dr Magdalena Szymańska

Magdalena Szymańska

dr Magdalena Szymańska
konservator dzieł sztuki

Akademia Sztuk Pięknych
im. Jana Matejki w Krakowie | nr dyplomu: 6588

Kraków, styczeń 2017

SPIS TREŚCI

I. PRZEDMIOT PRAC.....	s.2
II. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE.....	s.2
HISTORIA KOŚCIOŁA	
III. ZAGADNIENIA KONSERWATORSKIE.....	s.4
1. ARCHITEKTURA KOŚCIOŁA I TECHNIKA WYKONANIA.....	s.4
2. TECHNIKA WYKONANIA NA PODSTAWIE WYKONANYCH BADAŃ SONDAŻOWYCH Z 1995 r.....	s.5
3. STAN ZACHOWANIA.....	s.8
4. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.....	s.9
5. PROGRAM PRAC.....	s.12
IV. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....	s. 18

I. PRZEDMIOT PRAC

Planowane prace konserwatorskie przy kościele parafialnym p.w. Św. Józefa w Markuszowie w pow. Puławy obejmą kompleksowe działania przy elewacji kościoła. Przeprowadzone zostaną także prace przy elewacji dzwonnicy i murze okalającym teren przykościelny. Wykonana zostanie izolacja pionowa fundamentów kościoła, dzwonnicy i muru, a także wymiana pokrycia dachowego kościoła.

II. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE¹

1. Historia Kościoła

Kościół parafialny p.w. św. Józefa w Markuszowie został wzniesiony po zburzeniu dawnego niewielkiego kościoła drewnianego p.w. Św. Małgorzaty. Pierwotnie kościół posiadał w 1603 r. dzwonicę, wznoszącą się nad wejściem zachodnim kościoła i małą wieżyczkę z sygnaturką na dachu. Obok kościoła mieściła się kostnica. W 1637 r. stary drewniany kościół wymagał gruntownej restauracji, bo chylił się do upadku. W tym też roku, miejscowy proboszcz rozpoczął budowę nowej świątyni. 3 stycznia 1667 r. Jan i Andrzej – bracia, synowie Stanisława Dąbrowicy Firleja, kasztelana lubelskiego, dziedzice Czemiernik i Markuszowa aprobowali prawa i przywileje parafii dotyczące jej uposażenia oraz ufundowali nowe uposażenie dla kościoła. (Sprowadzało się do zatwierdzenia prawnego wszystkich praw i przywilejów). W 1669 r. bp. krakowski Andrzej Trzebicki wydał w Krakowie dokument aprobujący erekcję nowego kościoła parafialnego w Markuszowie i polecający jego budowę.

Między rokiem 1665 a 1675 zbudowano tylko zakrystię krytą dachem gontowymi posiadającą kamienną posadzkę. W roku 1675 na cmentarzu kościelnym była drewniana dzwonnica. W tym samym roku zbudowano bramę wejściową na cmentarz kościelny, na którym staraniem miejscowego księdza proboszcza Józefa Nieradzkiego zgromadzona została wielka ilość kamieni i wypalonych cegieł pod budowę nowego kościoła. Nie wiadomo kto był autorem projektów, według których zbudowano zakrystię, a potem cały kościół. 12 czerwca 1676 r. ks. Józef Nieradzki położył kamień węgielny pod budowę nowego kościoła i był organizatorem jego budowy. Prace budowlane zostały przerwane w związku ze śmiercią ks. Nieradzkiego. Do tego czasu wzniesiono jedynie częściowo, w surowym stanie mury kościoła, bez sklepień i wież. Budowę kontynuował w następnych

¹ Opracowano na podstawie: ks. Andrzej Ziemko, *Monografia architektoniczna*, praca magisterska, KUL, 1960/61.

latach i ukończył w 1682 r. ks. Stanisław Jastrzębski. Konsekracji kościoła dokonał w sobotę 15.X.1690 r. ks. Bp. Stanisław Szembek, sufragen krakowski. Kościół otrzymał potrójne wezwanie: św. Józefa, św. Michała Archanioła i św. Macieja Apostoła. W 1781 r. kościół był murowany, sklepiony, pokryty gontem, z posadzką z kamienia „gdańskiego”. Na cmentarzu kościelnym opasanym murem stała drewniana dzwonnica i kostnica. W 1800 r. w murze wykonano trzy furtki. Wtedy też dokonano restauracji kościoła. Pod koniec XVIII w. została wybudowana plebania. W 1800 r. kościół był w dobrym stanie technicznym, posiadał fasadę z dwiema wieżami, dach był kryty gontem (w dobrym stanie), a wieże – blachą. Na dachu była niewielka wieżyczka z sygnaturką. Przed głównym wejściem do kościoła stała kruchta. W 23.IX.1811 r. w Markuszowie wybuchł pożar, który naruszył też częściowo kościół. Spalił się gontowy dach, chór z organami, schody prowadzące na chór, oraz drewniana dzwonnica. Po tym pożarze hr. Tarnowski odbudował zniszczenia. W 1827 zawalił się częściowo mur otaczający cmentarz. Uszkodzenie zostało naprawione przez proboszcza w przed 1830. W 1828 wykonano bramę wjazdową w murze. W 1830 położono na kościele nowy dach kryty gontem. W 1835 - 40 r. stan kościoła uległ pogorszeniu, tynki w większości już poodpadały, podobnie jak blacha na wieżach, uszkodzone były też gonty na dachu, fundamenty miejscowo wymagały naprawy, mur okalający cmentarz był bardzo zniszczony i groził zawaleniem. Ks. Prob. Dobrzyński pokrył w 1940 r. zakrystię nowym dachem słomianym. Stan kościół ulegał stopniowemu pogarszaniu, w 1855 r. dach przepuszczał wodę, która zalewała słabe już i popękane sklepienie, grożące zawaleniem. Ściany kościoła znacznie popękały, gzymsy w wielu miejscach odpadły, kopuły groziły zawaleniem. Wioną 1856 r. zawaliło się sklepienie grobowcowe pod zakrystią. Wieże pozbawione były dachu, co spowodowało zgnicie belek w wieżach. Pomimo interwencji księdza Wincentego Nowakowskiego i gotowego już projektu remontu rząd Gubernialny Lubelski, od którego zależało przyznanie środków, nic w tej kwestii nie przedsięwziął. Starania księdza przyniosły skutek w 1860 r., kiedy to zatwierdzono projekt naprawy, prace kontynuowano w latach 1866 – 68. W 1862 została zbudowana istniejąca obecnie dzwonnica. Autor projektu jest nieznany. Gruntowny remont przeprowadzono dopiero w 1884 r. Ks. Wiktor Jezierski w 1919 r. dobudował od strony południowej kościoła drugą, większą zakrystię. W roku 1892 i 1923 nad prezbiterium miały być trzy ceglane wieżyczki opatrzone żelaznym krzyżem – jak zapisano w inwentarzach z tych lat. O tych wieżyczkach nie wspominają żadne wcześniejsze źródła. Przed 1919 nie było południowej zakrystii. W 1866 wieże kościoła były nieco „znizzone”. W 1929 r. kościół był już gruntownie odnowiony – całość budowli pokryta był blachą cynkową, ściany tynkowane od wewnątrz i zewnątrz. Zewnętrzne malowane były w dwóch kolorach, wewnętrzne malowane na kolor ciemnego ugru, filary i gzymsy zaś na

biało. Dzwonnica była gruntownie odnowiona i nakryta nowym dachem w r. 1922. W 1949 r. dach kościoła został gruntownie naprawiony, w 1958 kościół malowany był wewnątrz i na zewnątrz, w 1960 blachę na kościele pomalowano minią. W 1972 r. wyremontowano hełmy dwóch wież, dach pokryto blachą i odnowiono elewację zewnętrzną.

III. ZAGADNIENIA KONSERWATORSKIE

1. ARCHITEKTURA KOŚCIOŁA I TECHNIKA WYKONANIA²

Kościół usytuowany jest w południowo-zachodniej części miejscowości Markuszów, przy ul. Kościelnej, orientowany; dawny cmentarz przykościelny otoczony jest oszkarpowanym murem. W murowane ogrodzenie cmentarza jest włączona od północnego zachodu dzwonnica, a od południa budynek mieszkalny, którego ściana stanowi częściowe zamknięcie południowego boku cmentarza. W północno-zachodniej części cmentarza stoją trzy drewniane krzyże. W północnej części muru jest brama wjazdowa, a w części zachodniej i południowej – dwie murowane furtki. Od strony zachodniej znajduje się plebania położona ok 40 m od kościoła.

Kościół zbudowany jest z cegły i częściowo z kamienia (skała wapienna) oraz otynkowany z zewnątrz i od wewnątrz; usadowiony na wysokiej podmurówce. Wszystkie dachy wraz z pokryciem obu wież kryte są blachą cynkową. Dzwonnica jest murowana z cegły i otynkowana. Mur obiegający dookoła cmentarz kościelny wykonany jest z kamienia oraz z cegły.

Rzut poziomy kościoła tworzy nawa na planie prostokąta łącząca się od wschodu z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, a od zachodu z niewielką kruchtą na planie prostokąta. Do jego ścian dobudowane są od północy i od południa dwie prostokątne w planie zakrystie. Fasada ujęta jest w dwie wieże na rzucie kwadratu, które jednym swym narożnikiem wmurowane są w bryłę kościoła wraz z zakrystiami 20,40 m, a szerokość samej fasady wraz z wieżami 16,80 m. Wewnątrz kościół wraz z prezbiterium i kruchtą jest długi na 30,80 m, a szeroki na 12,25 m. W układzie przestrzennym bryła kościoła jest nieco zróżnicowana. Do jednonawowego korpusu kościoła dobudowane jest niższe prezbiterium zamknięte trójbocznie i posiadające przy swoich bocznych ścianach od północy i południa dwie, jeszcze niższe zakrystie. Dwie jednakowe wieże wtopione w zachodnie narożniki nawy są mniej

² Opis wykonano na podstawie karty obiektu oraz ks. Andrzej Ziemko, *Monografia architektoniczna*, praca magisterska, KUL, 1960/61, *Rozdział II. Opis*, s. 31-62

więcej na tej samej wysokości co fasada. Do fasady, na jej osi, dobudowana jest niska kruchta. Nawa i kruchta kryte są dachem dwuspadowym, dach nad prezbiterium z dwuspadowego przechodzi w półnamiotowy. Obie zakrystie posiadają dachy pulpitowe. Od wschodu dach nawy zamyka szczyt z wieżyczką, a od zachodu szczyt będący zwieńczeniem fasady. Obie wieże mają baniaste hełmy.

Elewacja frontowa pięcioosiowa, trójkondygnacyjna, poprzedzona przedsiönkiem flankowanym parami pilastrów, dźwigającym gzyms i zwieńczony fantazyjną attyką. Zewnętrzne osie elewacji wyznaczają wnęki z płaskorzeźbami w pierwszej kondygnacji i pełnymi rzeźbami w drugiej. Elewacja ma podziały poziome, wytyczone gzymsem. Całość wieńczy schodkowy szczyt z krzyżem. Boczne elewacje są analogicznie trójosiowe, z oknami wyznaczającymi osie. Okna są prostokątne, półkoliście zamknięte, ujęte w architektoniczne obramienie składające się z arkady wspartej na impoście. Jedno z przesł ozdobione jest płaskorzeźbą. Elewacja kruchty artykułowana jest pilastrami z gzymsem, całość zwieńczona gzymsem koronującym. Prezbiterium jest dwuosiowe z prostokątnymi, półkoliście zamkniętymi oknami, ujętymi w architektoniczną oprawę w kształcie podkowy, elewacja skromna, pozbawioną detalu architektonicznego.

Wnętrze świątyni jest jednonawowe, trójprzęsłowe w nawie i dwuprzęsłowe w prezbiterium. Nawa połączona z prezbiterium łukiem tęczowym. Nawa główna i prezbiterium sklepione kolebkowo (kolebka z lunetami, bez ozdób). Wieźba dachowa stolcowa z zastrzałami, belki łączone kołkami, dach pokryty blachą, posadzka kamienna. Drzwi klepkowe jedno i dwuskrzydłowe, okna prostokątne, półkoliście zamknięte, schody drewniane, kręcone. W kościele znajduje się architektoniczny barokowy ołtarz główny oraz XVIII - wieczna ambona. W zachodniej części nawy znajduje się chór muzyczny wsparty na arkadzie.

2. TECHNIKA WYKONANIA NA PODSTAWIE WYKONANYCH BADAŃ SONDAŻOWYCH Z 1995 r.³

W 1995 r., na zlecenie administratora parafii ks. Mariana Górala, wykonano badania w celu ustalenia historycznego wystroju malarskiego kościoła oraz określenie kolejnych zmian dekoracji malarskiej na elewacjach, z uwzględnieniem ewentualnych zmian

³ Leszek Kręgliński, *Projekt kolorystyki elewacji kościoła p. w. Józefa Oblubieńca NMP w Markuszowie, opracowany na podstawie sondażowych badań tynków i warstw malarskich*, Lublin, 1995 r.

remontowo tynkarskich. Wnioski wyprowadzono na podstawie badań sondażowych tynków i warstw malarskich (odkrywki pasowe, płaszczyznowe, sondy stratygraficzne).

Analiza z 1995 r. nawarstwień tynków wykazała występowanie trzech zasadniczych wypraw. Dwie starsze chronologicznie wykonano ze spoiwa wapiennego, ostatnią z lat '70 oparto na spoiwie cementowym. Najstarszą warstwę nałożono bezpośrednio na mur i z niej wykonano dekorację architektoniczną (pilastry, gzymsy, obramienia nisz, płyciny, szczyty ze sterczynami), a także płaskorzeźbione przedstawienia figuralne świętych na fasadzie. Prawdopodobnie z tego samego okresu pochodzi dekoracja rzeźbiarska na pilastrach elewacji bocznych kościoła, częściowo zniszczona w trakcie kolejnych remontów, w związku z tym niespójna stylistycznie z całością. Tynki, wraz z dekoracją architektoniczną i rzeźbiarską zagruntowano mleczkiem wapiennym - pobiałą. Elewację z wystrojem architektonicznym pomalowano na kolor beżowy, płaskorzeźby wyodrębniono kolorem szaro-beżowym, tym samym kolorem podkreślono cokół. W trakcie kolejnych prac remontowych (drugi okres chronologiczny) lico ścian i detal pokryto cienką warstwą zaprawy wapiennej, której grubość wynikała ze stopnia zniszczenia wcześniejszych tynków. Całość pokryto pobiałą i pomalowano na kolor różu angielskiego. Płaskorzeźby pomalowano na kolor kremowy.

Elewacja była malowana co najmniej trzykrotnie w układzie dwubarwnym tj. z wyodrębnieniem płaskorzeźb z tła. Prace remontowe wykonane przed 1995 r. (prawdopodobnie jeszcze te w 1972 r.) wykonano z użyciem zaprawy cementowej zarówno na elewacjach jak i płaskorzeźbach i wszelkich detalach architektonicznych, z pozostawieniem wcześniejszych warstw.

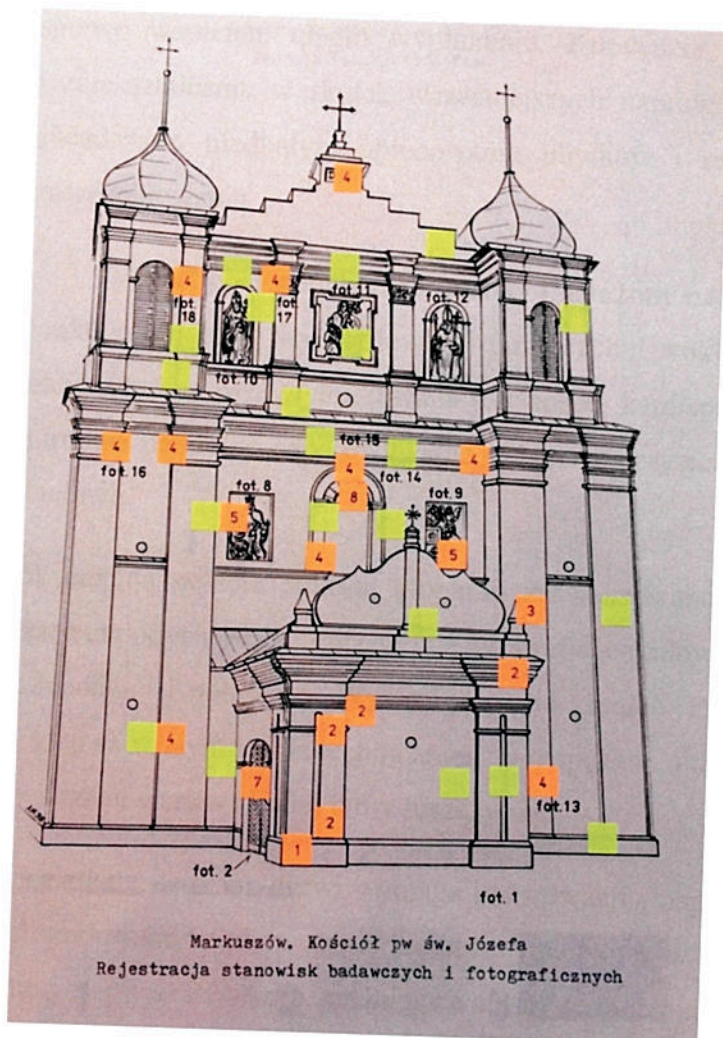
Stolarka okienna. Najstarsza warstwa chronologiczna jest w kolorze brązowym, a metalowa ślusarka okien doświetlających nawę – w kolorze szarym.

Dekoracja architektoniczna kościoła ukształtowana historycznie w XVII w. przetrwała bez większych zmian do czasów współczesnych; przy okazji kolejnych remontów starano się odtwarzać oryginalny jej wygląd. Niestety na skutek dokładania kolejnych warstw i napraw kształty profilowania detalu architektonicznego i form płaskorzeźb uległy sprymityzowaniu i uproszczeniu.

Na potrzeby niniejszego programu konserwatorskiego wykonano 3 odkrywki w sąsiedztwie odkrywek z 1995 r. w celu ustalenia kolejnych ingerencji i ewentualnych remontów. Odkrywki wykonane w styczniu 2017 r. na cokole, pilastrze i ścianie (1, 2, 4) wykazały, że z cokołu usunięto wszystkie historyczne nawarstwienia pozostawiając nieoczyszczony z resztek zaprawy wapienno-piaskowej mur ceglany. Wykonano na nim obrzutkę cementową, na którą położono zaprawę wapienno-piaskową. Podobne, lecz fragmentaryczne naprawy

poczyniono a elewacji kościoła, na której miejscowo zachowały się resztki historycznych nawarstwień. Całość zatarto zaprawą wapienno-piaskową. Gzymsy, obramienia okienne przetarto mocną szlichtą cementową na niestabilnym tynku wapiennym, a następnie pomalowano na biało. Naprawy szlichtą cementową poczyniono prawdopodobnie także w obrębie płaskorzeźbionych płycin, które też pomalowano białą farbą.

Obecnie elewacje kościoła nie jest pomalowana. Zalecenia konserwatorskie dotyczące konserwacji elewacji kościoła oraz projekt kolorystyczny zawarte w opracowaniu z 1995 r. nie zostały wykonane. Przystąpiono natomiast wówczas do częściowego remontu wykonując doraźne naprawy kolejny raz zbyt mocnym tynkiem cementowym, który dodatkowo pokryty został słabszą zaprawą wapienną. Ponad to dach kościoła pomalowano antykorozyjną czerwoną farbą – jak zalecono w programie w roku 1995, co miało działanie ochronne, jednak nie odpowiadało oryginalnej kolorystyce budowli.

Rejestracja stanowisk badawczych i fotograficznych. Leszek Kręglicki, *Projekt kolorystyki elewacji kościoła p. w. Józefa Oblubieńca NMP w Markuszowie, opracowany na podstawie sondażowych badań tynków i warstw malarskich*, Lublin, 1995 r.

3. STAN ZACHOWANIA

Kościół i dzwonnica

Stan elewacji kościoła jak i dzwonnicy jest bardzo zły. Powierzchnia całej elewacji jest zawilgocona, w wielu miejscach występują pęknięcia konstrukcyjne, odspojenia tynku, nawisy, ubytki i głębokie pęknięcia. Nałożenie silniejszych tynków na słabsze spowodowało odparzenie tych ostatnich i ich słabą przyczepność. Szczelna warstwa cementowa o niskiej dyfuzyjności spowodowała pogorszenie stanu tych leżących pod spodem. Zastosowanie cementu mało szczególnie niekorzystny wpływ na stan zachowania płaskorzeźb, powodując ich silne spękanie i zawilgocenie, a w konsekwencji rozwój mikroorganizmów w strukturze wypraw. Dostająca się w szczeliny woda zamarzając i rozmarzając prowadzi do coraz to rozleglejszych zniszczeń. W skutek wieloletniego wnikania wody w ubytki i szczeliny spoiwo wapienne uległo wypłukaniu. Krawędzie profilowań i detalu uległy zaobleniu i zniekształceniu w skutek wcześniejszych napraw. Uproszczone, zdeformowane kształty świadczą o niedbałym opracowaniu ubytków i rekonstrukcji, a wręcz niekiedy o ich zaspachlowaniu.

Tyk jest pociemniały, zabrudzony i narażony na kapilarne podciąganie wody z powodu braku prawidłowo wyprofilowanej powierzchni wokół kościoła i braku izolacji. Wąski pas okalający budowlę wybrukowana jest kostką kamienną, co najprawdopodobniej dodatkowo utrudnia naturalne odparowywanie wilgoci z przyziemia i podciąganie jej do struktur ścian budowli.

Występują połączenia pokryte glonami, zaawansowana korozja mikrobiologiczna w postaci zaciemnionych plam, szczególnie w strefie cokołowej, i na ścianach elewacji od strony zachodniej i północnej. Występują partie zasoleń. Profile ciągnięte gzymsów, obramienia okien są w złym stanie technicznym, są popękane, odpadają całe fragmenty tynku, leżąca na wierzchu warstwa białej farby łuszczy się.

Stolarka drewniana drzwi wymaga konserwacji i napraw. Metalowe obramienia okienne są skorodowane w złym stanie technicznym. Nowe witryny będą posiadały szyby zespolone tzw. ciepły zestaw szyb, spełniające normy termoizolacji.

Mur otaczający teren przykościelny (teren dawnego cmentarza)

Stan zachowania muru klasztornego jest bardzo zły. Zbudowany oryginalnie z ciosów kamiennych i cegły mur został prawie w całości otynkowany (tynk cementowy, lub cementowo-wapienny), był także wielokrotnie malowany na biało. W strukturze muru występuje sporo ubytków. Mur jest bardzo zawilgocony. Stale obecna wilgoć przyczynia się do postępującego destruktu, tynk odspaja się, pęka, kruszy się i odpada, co prawdopodobnie, między innymi, wynika z obecności w spodniej warstwie zbyt mocnego podkładu – szprycu cementowego, który położony został na nieoczyszczonym podłożu ceglano – kamiennym.

Wszędzie, szczególnie zaś w części przyziemia, widać zielony nalot będący wynikiem zawilgocenia i korozji biologicznej. Przyczyną zniszczeń jest działanie czynników atmosferycznych, m. in. wód opadowych i mrozu. Sole wnikaające wraz z wodami opadowymi i gruntowymi, krystalizują w strukturze cegieł i kamienia rozsadzając je. Mur jest częściowo porośnięty roślinnością, która kumulując wilgoć potęguje zniszczenia.

Stan zachowania trzech bram wkomponowanych w ciąg ogrodzenia jest podobny. Największe zniszczenia kumulują się w części przyziemia elewacji, gdzie występuje najwięcej ubytków. Betonowe nakrywy pokrywa zielony nalot. Są zagłonięte i zdegradowane w wyniku czynników atmosferycznych.

4. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Podstawowym założeniem prac jest kompleksowa renowacja budowli kościoła, dzwonnicy i muru, usunięcie zdegradowanych tynków, napraw elewacji, skutków zawilgocenia i korozji mikrobiologicznej. Konieczne jest wykonanie izolacji pionowej fundamentów elewacji wymienionych trzech budowli, w celu zapobiegania podciąganiu kapilarnego wody w strukturę tynków. Należy ponad to wykonać przegląd instalacji odwodnieniowej i projekt w celu odprowadzenia wody jak najdalej poza teren kościoła. Szczegółowe wytyczne zawarte zostaną w projekcie konstrukcyjno-budowlanym.

Zarówno z całej elewacji kościoła, jak i z elewacji dzwonnicy i muru należy usunąć wszystkie wtórne nawarstwienia tynków. Należy wykonać badania na obecność soli. W partiach zasolonych, po wykonaniu zabiegów odsalających należy położyć renowacyjne tynki solochłonne w systemie WTA, na pozostałej powierzchni należy zastosować tynki wapienno-trasowe.

Dopuszcza się częściową rozbiórkę i ponowne wykonie fragmentów muru otaczającego teren przykościelny, w przypadku, gdy zbyt zły stan techniczny muru nie będzie pozawalał na pomyślne przeprowadzenie zabiegów konserwatorskich.

Płaskorzeźby na elewacjach kościoła należy oczyścić z warstwy tynków cementowych z należytą ostrożnością, a ubytki formy uzupełnić zaprawą wapienno-piaskową. Ze względu na możliwość dużych braków w formie oryginalnych płaskorzeźb i konieczność rozległych rekonstrukcji przedstawić zadanie powinno być powierzone dyplomowanemu konserwatorowi rzeźby. Nowy cokół powinien być wykonany z tynków solochłonnych.

W trakcie wymiany cokołu należy wprowadzić korektę jego przebiegu i wprowadzić gierowanie pod pilastrami, jak zalecano także w opracowaniu z 1995 r.

Kolorystykę kościoła należy odtworzyć wedle historycznej, jaka została określona na podstawie szczegółowych badań stratygraficznych w 1995 r. Elewacje kościoła, w tym kruchtę, skarbczyk, zakrystię oraz detal architektoniczny – zdwojone pilastry i ich głowice, gzymsy, obramienia okien należy pomalować na kolor jasnego beżu (stonowany, niezbyt ciepły). Płaskorzeźby na fasadzie i na elewacjach bocznych korpusu kościoła należy pomalować na kolor beżowo-szary (chłodny). W tym samym kolorze powinien być cokół.

Stolarkę drewnianą i nadświetła, po wykonaniu konserwacji, należy pomalować na brązowo – odcień sieni palonej z dodatkiem umbry).

Nowa metalowa ślusarka okienna może pozostać w swoim oryginalnym, szarym kolorze.

Na elewacji należy wykonać próby kilku odcieni farb, a następnie wyboru dokonać w czasie komisji konserwatorskiej. Należy użyć farb żolowo – krzemianowych lub farb silikatowych, ewentualnie solsilikatowych.

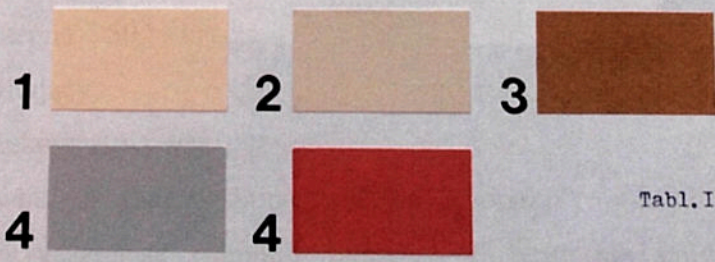
Ponad to zaleca się usunięcie istniejących obróbek dekarских, rekonstrukcję podłoża i wykonanie nowych np. z blachy tytanowo-cynkowej. Okna w kościele, podobnie jak żaluzje w wieżach i dzwonnicy, należy wymienić na nowe, wykonane na wzór starych, a drewnianą stolarkę drzwi obu budowli – poddać konserwacji.

Przewiduje się wykonanie nowej drogi procesyjnej; projekt zawarty zostanie w *Projekcie konstrukcyjno – budowlanym*.

Markuszów. Kościół pw św. Józefa
Projekt kolorystyki fasady

Wzrostki szczegółowe do kolorystyki
Wzrostki są w tekście opracowania Próbki kolorów

Tabl. II

Projekt kolorystyczny fasady kościoła p.w. Św. Józefa w Markuszowie zawarty w: Leszek Kręgliński, *Projekt kolorystyki elewacji kościoła p. w. Józefa Oblubieńca NMP w Markuszowie, opracowany na podstawie sondażowych badań tynków i warstw malarskich*, Lublin, 1995 r.

5. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Ściany elewacji kościoła i dzwonnicy

1. Ręczne usunięcie tynków na ścianach elewacji do powierzchni oryginalnej warstwy wyprawy do wątku ceglanego.
2. Oczyszczenie wątku metodą strumieniowania pod ciśnieniem ścierniwem kwarcowym z pozostałości tynków i zabrudzeń (piaskowanie na sucho).
3. Uzupełnienie ubytków w strukturze muru cegłą ceramiczną, lub kamieniem jurajskim przy użyciu zaprawy wapienno-trasowej.
4. W przypadku pudrowania się cegły - powleczenie powierzchni preparatem zwiększającym przyczepność do podłoża (np. Silkatfestiger f. Remmers).
5. Wykonanie próbek na obecność soli.
6. W miejscach gdzie wystąpiły zasolenia proponuje się wykonanie renowacyjnych tynków solochłonnych w systemie WTA (np. system Remmers: obrzutka Vorspritzmortel – 50% krycia brodawkowo, warstwa magazynująca sole – Grundputz, warstwa hydrofobowa – Sanierputz).
7. Wykonanie na pozostałej powierzchni ścian elewacji tynków wapienno-trasowych gotowych, lub przygotowanych na placu budowy – z zastosowaniem proporcji: 0,5 cz. trass-cement : 0,5 cz. trass-wapno : 1 cz. ciasta wapiennego : 6 – 8 cz. piasku o granulacji 0 – 2mm.
 - a) obrzutka szepna – 50 % krycia
 - b) tynk wyrównujący
 - c) zacierka cienkowarstwowa
 - d) tynk wyrównujący (należy opracować na „szorstko”, w celu zapewnienia jak najlepszej przyczepności ostatniej warstwy – zacierki (np.: universalputz – Fein firmy Keim o uziarnieniu 0,6 mm).
8. Pomalowanie powierzchni ścian farbą żolowo – krzemianową lub farbą silikatową, ewentualnie soksilikatowe; (np. np.: Soldalit- Arte, f. Keim lub Restauro – lassur, f. Keim). Kolor dobrać według wskazanych w projekcie kolorystycznym zawartym w niniejszej dokumentacji.

9. Wymiana uchwytów przewodu odgramiającego na nierdzewne kwasoodporne, dokonanie przeglądu orywnowania, wymiana niesprawnych rynien i rur spustowych (rury miedziane), usunięcie ewentualnych usterek.
10. Przegląd i wymiana niesprawnych obróbek blacharskich.

Konserwacja elementów detalu architektonicznego i płaskorzeźb na elewacji budynku kościoła

11. Określenie zasięgu dawnych napraw i cementowych zapraw na płaskorzeźbach.
12. Usunięcie z powierzchni płaskorzeźb warstw malarskich i cementowych tynków po przez delikatne ich odkucie. Usunięcie podobnych warstw i uzupełnień z elementów detalu architektonicznego.
13. Oczyszczenie płaskorzeźb i elementów architektonicznych szczotkami z resztek starych nawarstwień.
14. Usunięcie z powierzchni płaskorzeźb i detalu ewentualnych kolonii mikroorganizmów, glonów oraz zabrudzeń poprzez użycie gorącej pary lub innych metod dobranych na podstawie przeprowadzonych prób.
15. Impregnacja oryginalnych zapraw – w celu wzmocnienie powierzchni preparatem silikatowym Spezial Fixative f. Kaim lub krzemoorganicznym KSE 300 f. Remmers.
16. Uzupełnienie ubytków zaprawą wapienno-piaskową.
17. Opracowanie powierzchni płaskorzeźby.
18. Hydrofobizacja powierzchni płaskorzeźb i detalu architektonicznego preparatem Funcosil SL f. Remmers
19. Pomalowanie płaskorzeźb i detali farbami: zolowo – krzemianową lub farbą silikatową, ewentualnie sorsilikatowe; (np. np.: Soldalit- Arte, f. Keim lub Restauro – lassur, f. Keim). Kolor należy dobrać według wskazanych w projekcie kolorystycznym zawartym w niniejszej dokumentacji.

Konserwacja profili ciągnionych

20. Uzupełnienia profili gzymsów wykonanych metodą ciągnioną również metodą ciągnioną (w przypadku partii, gdzie występuje zasolenie murów należy zastosować tynki solochłonne, a w przypadkach, gdzie nie występuje problem zasoleń, z zastosowaniem zaprawy wapienno-piaskowej, ewentualnie z dodatkiem trassu).

Strefa cokołowa budynku kościoła i dzwonnicy

21. Odkucie zmurowanych, wtórnych wypraw tynkowych i spoinowania oraz innych zniszczonych wtórnych uzupełnień kamiennych.
22. Odczyszczenie powierzchni cokołu z nawarstwień brudu przy użyciu metody strumieniowo-ściernej.
23. Usunięcie z powierzchni kolonii mikroorganizmów, glonów oraz zabrudzeń poprzez użycie gorącej pary lub innych metod dobranych na podstawie przeprowadzonych prób.
24. Dezynfekcja powierzchni porażonych korozją biologiczną preparatem np. Alkutex BFA - Entferner lub Mycetox M.
25. Odsolenie w przypadku obecności soli w strukturze cokołu analogicznie jak przypadku zabiegu prowadzonego na ścianach elewacji.
26. Wykonanie uzupełnień w cokole ciosami kamiennymi i cegłą i spoinowania zaprawą solochłonną np. Gruntpuc f. Remers oraz wapienno-piaskową z dodatkiem trassu.
27. Wzmocnienie oryginalnego wątku preparatem krzemoorganicznym Funcosil Steinfestiger 300 f. Remmers.
28. Hydrofobizacja powierzchni kamiennych preparatem Funcosil SL f. Remmers.

Konserwacja elementów drewnianej stolarki kościoła i dzwonnicy

29. Demontaż poszczególnych elementów stolarki, zabezpieczenie i przewiezienie do pracowni.
30. Usunięcie wtórnych nawarstwień z powierzchni drewna – warstw malarskich, wadliwych uzupełnień ubytków, e.t.c. - mechanicznie za pomocą szpachelek, noży szewskich lub chemicznie – w zależności od wyników prób na wytypowanie najskuteczniejszej metody.
31. W zależności od rzeczywistego stanu zachowania drewna – wykonanie impregnacji strukturalnej drewna – roztworem paraloidu w ksylenie z dodatkiem 5% roztwór parachlorometakrezolu w alkoholu metylowym, w celu równoczesnej dezynfekcji i dezynsekcji drewna. (Zabieg należy przeprowadzić w masce ochronnej ze względu na dużą toksyczność preparatu.)
32. Naprawa zniszczonych połączeń stolarskich i uszkodzeń mechanicznych drewna.
33. Uzupełnienie większych ubytków drewna wstawkami drewnianymi. W tym celu wytypowane partie stolarki zostaną przycięte w sposób pozwalający na wklejenie

drewnianych uzupełnień. Zakłada się również wykonanie rekonstrukcji niezachowanych elementów dekoracji. Wstawki i zrekonstruowane fragmenty wklejone zostaną za pomocą kleju stolarskiego akrylowego.

34. Uzupełnienie mniejszych ubytków mechanicznych. Ubytki mechaniczne drewna zostaną uzupełnione masą trocinową do drewna. Po wyschnięciu uzupełnienia zostaną opracowane za pomocą papieru ściernego o odpowiedniej granulacji – tak, aby nadać im odpowiednią fakturę i płaszczyznę.
35. Wyrównanie powierzchni drewna za pomocą gruntu kredowego, po uprzednim zabezpieczeniu ewentualnych pozostałości pierwotnej warstwy malarskiej za pomocą szelaku – w przypadku zachowania jakichkolwiek pozostałości warstwy pierwotnej. Powierzchnia uzupełnień zostanie opracowana za pomocą papierów ściernych o odpowiedniej granulacji.
36. Zaizolowanie powierzchni drzwi szelakiem (roztwór 7% szelaku rubinowego w alkoholu etylowym wysokoprocentowym).
37. Pomalowanie stolarki – w kolorystyce odpowiadającej kolorystyce pierwotnej.
38. Montaż elementów stolarki.

Konserwacja elementów drewnianych (dzwonnica)

39. Usunięcie zbutwiałych, zgniłych fragmentów drewna
40. Usunięcie zagłonień z powierzchni drewna metodą chemiczną (np. : Grenbelageitfeiner f. Remmers).
41. Doczyszczanie ręczne wszystkich drewnianych elementów.
42. Wymiana uszkodzonych elementów, wzmocnienie konstrukcji (ewentualne flekowanie drewnem tego samego gatunku, mocowanie za pomocą nierdzewnych gwoździ).
43. Impregnacja drewna (po doschnięciu) preparatem przeciwko drewnojadom (np. Hylotox).
44. Zabezpieczenie powierzchni drewna po wyschnięciu (np. HK lasur f. .Remmers).

Mur kamienno-ceglany otaczający teren kościoła

45. Odkucie zmurszałych, wtórnych wypraw tynkowych i spoinowania oraz innych zniszczonych wtórnych uzupełnień kamiennych muru.
46. Odczyszczanie betonowych nakryw muru (daszku) z glonów i mchów.

47. Piaskowanie betonowych nakryw.
48. Odczyszczenie powierzchni muru z nawarstwień brudu przy użyciu metody strumieniowo-ściernej.
49. Dezynfekcja powierzchni porażonych korozją biologiczną preparatem np. Alkutex BFA - Entferner lub Mycetox M
50. Odsolenie muru. Przeprowadzenie badań na obecność soli w murach. Decyzje o zasięgu i stopniu zabiegów odsalających powinny zostać podjęte po przeprowadzeniu badań i określeniu występujących na obiekcie rodzajów soli. Weryfikacja faktycznego stopnia zasolenia obiektu, możliwa będzie dopiero po osuszeniu muru i usunięciu zabrudzeń. Zabiegi odsalające metodą migracji do rozszerzonego środowiska (np. przy zastosowaniu betonitu), mogą być przeprowadzone jedynie w miejscach wilgotnych, w których sole nie wykryły jeszcze na powierzchni. W pozostałych przypadkach, miejsca te należy mechanicznie oczyścić ze skryzalizowanych nalotów, a następnie powierzchniowo zablokować, utrwalając sole wewnątrz struktury materiału poprzez wprowadzenie w odsłoniętych partiach wątku preparatu wiążącego zawarte w murze siarczany w związki nierozpuszczalne w wodzie (np. Esco-Fluat f. Schomburg, Aida Sulfatex flussig i Aida Salzperre f. Remmers).
51. Wykonanie iniekcji szczelin i rys przy użyciu odpowiednich preparatów adekwatnych do stanu zachowania muru.
52. Wykonanie uzupełnień w cokole ciosami kamiennymi i spoinowania zaprawą solochłonną np. Gruntputz f. Remers oraz wapienno-piaskową z dodatkiem trassu.
53. Wzmocnienie wątku preparatem krzemoorganicznym Funcosil Steinfestiger 300 f. Remmers.
54. Hydrofobizacja powierzchni preparatem Funcosil SL f. Remmers.
55. Odkopanie fundamentów muru od strony wewnętrznej i zewnętrznej muru.
56. Wykonanie izolacji pionowej szlamowej od wewnętrznej i od zewnętrznej strony muru według wytycznych projektu budowlano-konstrukcyjnego.
57. Otynkowanie muru proponuje się wykonać przy użyciu renowacyjnych tyków solochłonnych w systemie WTA (np. system Remmers: obrzutka Vorspritzmortel – 50% krycia brodawkowo, warstwa magazynująca sole – Grundputz, warstwa hydrofobowa – Sanierputz).
 - a) obrzutka szepna – 50 % krycia
 - b) warstwa tynku renowacyjnego opracowana, zatarta na „szorstko”

c) zacierka cienkowarstwowa

Tynk wyrównujący należy opracować na „szorstko”, w celu zapewnienia jak najlepszej przyczepności ostatniej warstwy – zacierki (np.: universalputz – Fein firmy Keim o uziarnieniu 0,6 mm).

58. Pomalowanie powierzchni otynkowanego muru jak i otynkowanych zabudowań będących jego częścią farbą żolowo – krzemianową lub farbą silikatową, ewentualnie solsilikatowe; (np. np.: Soldalit- Arte, f. Keim lub Restauro – lassur, f. Keim). Zaleca się zastosowanie kolorystyki jasnej – ustalonej na komisji konserwatorskiej.

dr Magdalena Szymańska
konserwator dzieł sztuki

Akademia Sztuk Pięknych
im. Jana Matejki w Krakowie | nr dyplomu: 6588

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Fot. 1, 2 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widok na elewację frontową kościoła.

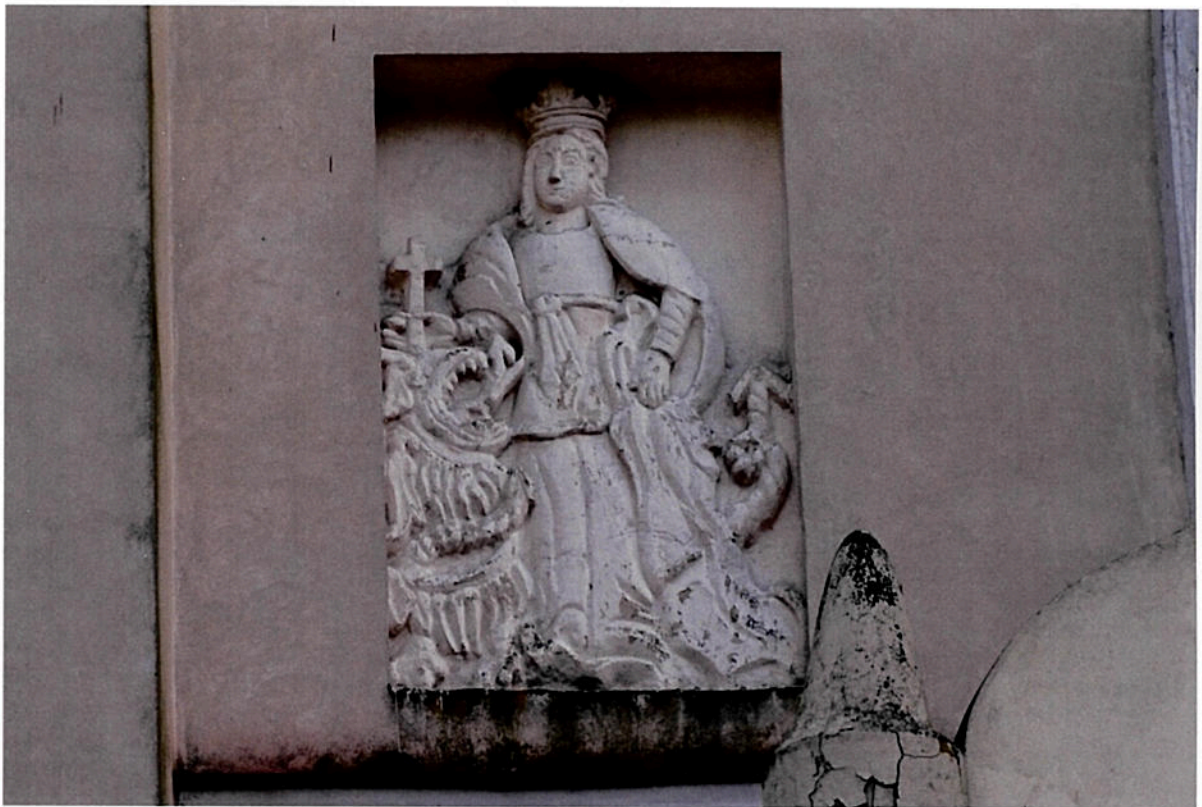

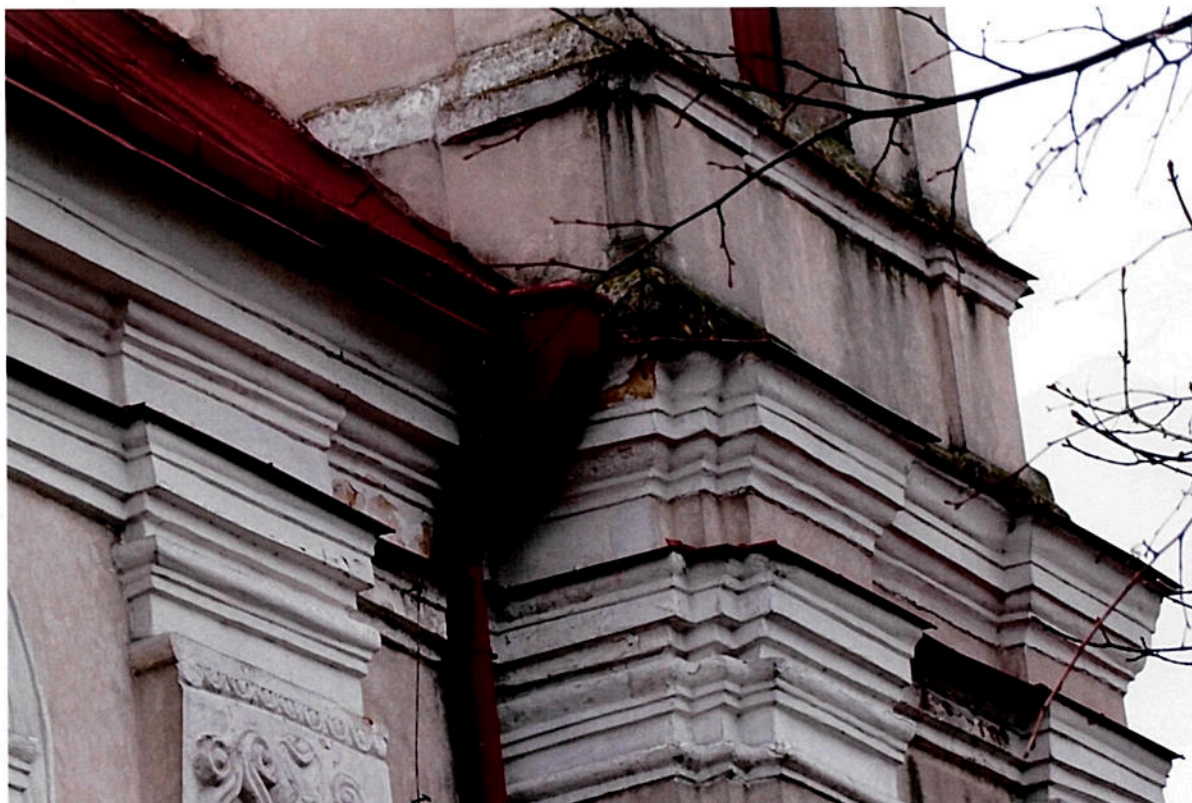
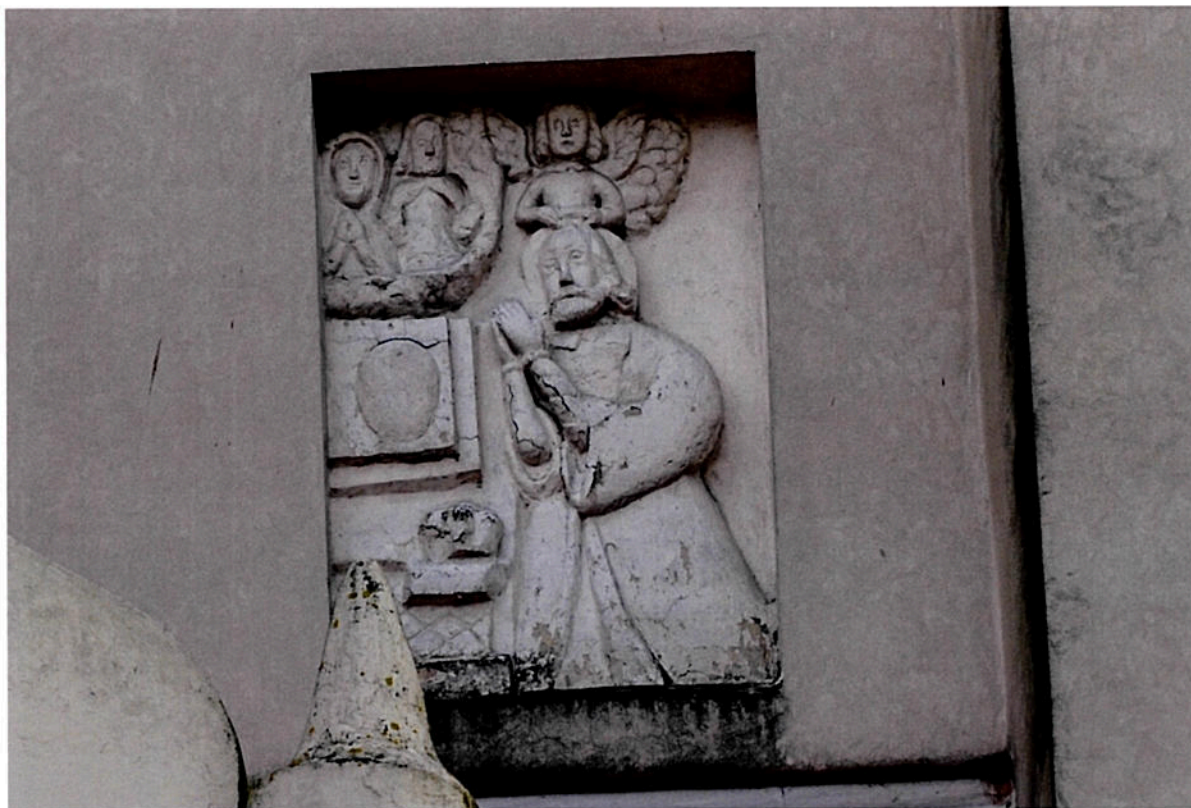
Fot. 3-6 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie. Elewacja frontowa, trzy płaskorzeźby umiejscowione wzdłuż trzeciej kondygnacji. Widoczny bardzo zły stan płaskorzeźb; zatracona, uogólniona forma oraz zły stan techniczny na skutek wykonanych napraw i wtórnych nawarstwień cementowych.

Fot. 7-9 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie. Elewacja frontowa, dwie zewnętrzne płaskorzeźby umiejscowione wzdłuż trzeciej kondygnacji; w środku – zamurowane okno. Widoczny bardzo zły stan płaskorzeźb. Zatracona, sprymityzowana forma oraz zły stan techniczny na skutek wykonanych napraw i wtórnych nawarstwień cementowych. Wyraźnie widoczne zaciemnienia tynku – zawilgocenia, prawdopodobnie zagrzybienia, odparzenia.

Fot. 10, 11 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny zły stan techniczny gzymsów i profili.

Fot. 11, 12 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie; widok na elewację frontową. Widoczne zaczernienie – zawilgocenie tynków, w szczególności na zwieńczeniu.

Fot. 13-16 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie; widok na elewację północną. Widoczny stan ogólny; tynk przebarwiony, ściemniały, zagłębiony.

Fot. 17-19 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie; widok na elewację północną. Widoczne przebarwienia tynku, zagłoniony, porośnięty mchem cokół budowli.

Fot. 20 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie; widok na elewację północną. Widoczny stan orynnowania i stan elewacji w miejscu częstego kontaktu z wodą. Zawilgocone, porośnięte glonami, z rozległą korozją mikrobiologiczną fragmenty ścian.

Fot. 21-24 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie. Widok na elewację północną. Widoczne płaskorzeźby, obramienia okienne i gzymsy w analogicznym stanie, jak na elewacji frontowej.

Fot. 25 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie; fragment zakrystii przylegającej do prezbiterium od strony północnej. Widoczne zagłobienie muru.

Fot. 26 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan profili ciągnionych i gzymsów na zwieńczeniu.

Fot. 27 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan profili ciągnionych i gzymsów.

Fot. 28 Kościół p. w. Św. Józefa w Markuszowiec; widok na elewację północną. Widoczny stan cokołu i muru w sąsiedztwie rynny.

Fot. 29 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan profili ciągnionych, gzymsów i obramienia okiennego. Widoczny stan zachowania okien.

Fot. 30 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan profili ciągnionych, gzymsów i obramienia okiennego – odpadające fragmenty tynku. Widoczny stan zachowania okien.

Fot. 31 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan cokołu – odpadające połączenie wierzchniej warstwy zaprawy.

Fot. 32 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan profili ciągnionych, gzymsów i obramienia okiennego. Głębokie pęknięcia gzymsów

Fot. 33 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan profili ciągnionych, gzymsów i obramienia okiennego.

Fot. 34 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan ściany zakrystii i cokołu – zawilgocenie, korozja mikroorganizmiczna.

Fot. 35 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan cokołu zakrystii – zawilgocenie, mech, korozja mikroorganiczna.

Fot. 36 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Widoczny stan cokołu – zawilgocenie, mech, korozja mikroorganiczna pęknięcia, odpadanie tynku.

Fot. 37, 38 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. System odprowadzania wody. Widoczny stan muru w stałym, bezpośrednim kontakcie z wilgocią.

Fot. 39 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Stolarka drzewiowa. Drzwi do kruchty.

Fot. 40 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Duży ubytek w strefie cokołu.

Fot. 41 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Duży ubytek w profilowaniu gzymsu.

Fot. 42 Kościół p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Odkrywka w strefie cokołu. Widoczne trzy warstwy technologiczne / 2 chronologiczne: warstwa chronologiczna nr. 1: wążek ceglano-kamienny; warstwa chronologiczna nr. 2: obrzutka cementowa, a na niej warstwa zaprawy wapiennej.

Fot. 43-46 Teren przy kościele p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Dzwonnica. Widoczny ogólny stan zachowania muru. Zawilgocenie, porośnięcie mchem i glonami, ubytki w profilowaniach gzymsu, naruszona struktura tynków.

Fot. 47, 48 Teren przy kościele p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Dzwonnica. Widoczny stan konstrukcji drewnianej.

Fot. 49-52 Teren przy kościele p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Dzwonnica. Widoczny stan schodów i konstrukcji drewnianych.

Fot. 53, 54 Teren przy kościele p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Mur otaczający dawny cmentarz parafialny, strona południowa. Widoczny stan zachowania. Zawilgocenia, porosty, korozja mikroorganiczna, zasolenia, ubytki tynku.

Fot. 55, 56 Teren przy kościele p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Mur otaczający dawny cmentarz parafialny, strona południowa. Widoczny stan zachowania. Zawilgocenia, porosty, korozja mikroorganiczna, zasolenia, ubytki tynku.

Fot. 57-62 Teren przy kościele p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Mur otaczający dawny cmentarz parafialny. Widoczny stan zachowania. Zawilgocenia, porosty, korozja mikroorganiczna, zasolenia, ubytki tynku

Fot. 63 Teren przy kościele p.w. Św. Józefa w Markuszowie. Droga procesyjna.